

**UNIVERSITATEA BABEȘ-BOLYAI
FACULTATEA DE SOCIOLOGIE ȘI ASISTENȚĂ
SOCIALĂ**

ELITA RURALĂ

TEZĂ DE DOCTORAT

**Conducător științific
Prof. Univ. Dr. Rotariu Traian**

**Doctorand
Kiss Dénes István**

**2011
CLUJ-NAPOCA**

ABSTRACT

Teza principală a lucrării mele de doctorat se referă la schimbările structurii elitei rurale datorite transformărilor socio-economice pe termen lung ale societății rurale românești. În urma acestor schimbări grupurile de elită provenite din agricultură au pierdut din importanță, devenind doar unele dintre multe altele. Totodată, referitor la formarea elitei rurale actuale, argumentez că aceasta este efectul comun al proceselor de reproducție și circulație a elitelor de după 1989.

În vederea susținerii tezelor de mai sus, pe de o parte am urmărit într-o analiză diacronică schimbările în stratificarea societății rurale, realizând o analiză la nivel macro referitoare la situația actuală. Pe de altă parte, pornind de la definiția organizațională a elitelor, am analizat evoluția în timp a principalelor instituții rurale, sporind cunoștințele despre elita instituțională cu două studii de caz. Iar în ultima parte a lucrării am prezentat un studiu de caz mai amplu, în cadrul căruia am aplicat atât o analiză a structurii sociale și a instituțiilor, cât și o tehnică bazată pe analiza programelor comunitare.

CUVINTE CHEIE

Elită rurală, societate rurală, stratificarea societății rurale, instituții rurale, programe comunitare, reproducția elitelor, circulația elitelor

Conținut

Introducere	4
I. Elita națională, locală și rurală în literatura sociologică	7
I.1. Teorii macro-sociale a elitelor.....	7
I.2. Elitele societăților locale.....	11
I.3. Elita în sociologia rurală.....	16
I.3.a. Elita rurală ca mediator.....	17
I.3.b. Relațiile intra-comunitare a elitelor rurale.....	19
I.3.c. Elita rurală și mediul social extra-local	23
I.4. Perspective de analiză în studiile elitelor.....	28
II. Elita rurală în perspectiva stratificării sociale	31
II.1. Considerații teoretice referitoare la structura societății rurale.....	31
II.1.a. Studiile comunitare și structura societăților locale.....	32
II.1.b. Problema structurii de clasă a societății rurale în perioada „noii sociologii rurale” și după.....	39
II.2. Schimbări în structura socială și a elitei satelor din Transilvania.....	43
II.2.a. Structura socială a satelor în societatea de stări și în perioada capitalizării	43
II.2.b. Structura socială a satului socialist.....	50
II.2.c. Structura socială a satului în perioada post-socialistă.....	56
II.3. Procesele socio-economice care determină transformarea stratificării rurale.....	61
II.4. Stratificarea societății rurale și elita rurală pe baza datelor recensământului populației din 2002.....	65
III. Instituțiile rurale și elita instituțională a satelor	81
III.1. Instituții de stat.....	82
III.1.a. Administrația publică locală rurală și puterea administrativă.....	84
III.1.a.i. Administrația publică rurală după 1990.....	89
III.1.a.ii. Administrația publică locală în practică. Studiu de caz.....	96
III.1.b. Instituțiile rurale de învățământ și pedagogii.....	101
III.1.b.i. Pedagogii în societatea rurală.....	104
III.1.b.ii. Școala și pedagogii într-o comună multi-etnică din Transilvania, în perioada post-socialistă. Studiu de caz.....	110
III.2. Organizații voluntare: bisericile și organizațiile civile.....	127
III.2.a. Instituțiile confesionale, preoți și alți conducători religioși.....	127
III.2.b. Organizații civile rurale și conducătorii acestora.....	132
III.3. Instituții economice.....	135
III.3.a. Instituțiile agriculturii.....	135
III.3.b. Instituții economice non-agrare.....	141
III.4. Instituțiile rurale și pozițiile de putere. Rezumat.....	146
IV. Proiecte comunitari și liderii	151
V. Elita din Șureni. Studiu de caz	155
V.1. Satul.....	156
V.2. Băștinași și venetici	158
V.3. Elita din Șureni în abordare stratificaționistă.....	160
V.3.a. Stratificarea societății locale în prima jumătate a secolului XX.	160
V.3.b. Transformarea socialistă a stratificării.....	161

V.3.c.	Transformarea stratificării după 1989.....	164
V.3.c.i.	Transformare economică, distribuția capitalului economic și noua elită economică.....	164
V.3.c.ii.	Stratificare conform capitalului cultural.....	175
V.4.	Elita din Șureni în perspectiva instituțională.....	183
V.4.a.	Structura organizațională și pozițiile de putere ale administrației publice locale.....	184
V.4.b.	Școala și elitele.....	188
V.4.c.	Biserica.....	189
V.4.d.	Organizațiile politice.....	191
V.5	Elita în perspectiva programelor comunitare	193
V.5.a.	Programe comunitare în Șureni.....	194
V.5.b.	Tipuri de elite pe baza participării în programele comunitare	207
V.6.	Structura și continuitatea elite din Șureni.....	209
V.6.a.	Structura elitei pe baza celor trei abordări.....	207
V.6.b.	Semnificația cazurilor excepționale.....	212
V.6.c.	Continuitatea elitei locale.....	216
VI.	Rezumat și concluzii.....	219
	Bibliografie.....	229

Rezumatul lucrării

Elita localităților și spațiilor rurale este o temă destul de puțin cercetată în sociologia rurală a ultimelor două decenii, dar cu o importanță crescândă. Atenția tot mai mare acordată temei este dată de problemele populației și spațiului rural. Fenomene ca depopularea unor regiuni rurale, sărăcirea populației rămase, formarea unor regiuni defavorizate constituie probleme sociale greu de rezolvate și pentru societățile dezvoltate economic. În țările occidentale recunoașterea importanței elitei rurale se leagă de faptul că odată cu „proiectizarea” asistenței de stat în zonele rurale (Kovács-Kucerova 2006) a crescut nevoia de actori locali capabili și dornici de a-și asuma roluri comunitare și de conducere. Datorită problemelor menționate, însă zonele rurale sunt părăsite mai ales de segmentul de populație din care ar putea proveni acești actori. Bineînțeles, aceste roluri de conducere trebuie asumate și de către elitele rurale ale țărilor post-comuniste, importanța socială a acestora din urmă fiind sporită și de faptul, că în aceste țări diferența dintre sate și orașe ce trebuie înfruntată este mai mare, respectiv modelele care ar putea fi urmate sunt mai rare, în contextul unei economii mai omogene și al unui flux de informații mai limitat. Astfel nu e de mirare, că există așteptări sporite față de elitele țărilor post-comuniste, unii autori considerându-le drept „motoarele” inovației și reînnoirii sociale (Zulean 1996).

În lucrare am realizat o analiză sociologică a elitei rurale din România, căutând răspunsul la două întrebări principale. Una se referea la structura elitei rurale, adică la grupurile sociale care formează elita actuală a satelor românești. A doua se referea la baza de recrutare a elitei rurale, adică la grupurile sociale din care provin cei care formează elita rurală. Această a doua întrebare include totodată și poate cea mai frecventă întrebare a analizelor elitelor post-comuniste, și anume cea referitoare la reproducția, respectiv circulația elitelor în cadrul schimbărilor sociale de după 1989. În privința structurii elitei rurale ipoteza noastră a fost că elita rurală românească a devenit un grup eterogen, în interiorul căruia fracțiunile

provenite din agricultură sunt doar unele dintre multe altele, nemai fiind dominante. Cu această teză argumentăm împotriva acelei convingeri, răspândită în sociologia rurală românească, conform căreia agricultura încă este determinantă pentru societatea rurală, de care se leagă reînnoirea ruralului, și care constituie cheia rezolvării problemelor de bază ale ruralului (Kiss 2004C). Iar pe de altă parte, în ceea ce privește continuitatea elitei rurale, am formulat ipoteza conform căreia, formarea elitei rurale actuale a fost determinată deopotrivă de procese de reproducție și de circulație a elitelor, adică în rândul elitei rurale actuale pot fi găsite atât fracțiuni provenite din elitele epocii socialiste, cât și fracțiuni mobile ale straturilor sociale mai joase.

Am căutat răspunsurile la întrebările puse cu ajutorul unei analize diacronice, pornind din considerarea că structura și formarea elitei rurale actuale nu poate fi înțeleasă fără cunoașterea condițiilor sociale și ale elitelor perioadelor anterioare. De aceea în diferitele dimensiuni ale analizei am urmărit schimbarea în timp a elitei rurale, stabilind caracteristicile elitei în fiecare perioadă analizată și evidențiind relația dintre elitele diferitelor perioade.

În primul capitol al lucrării am trecut în revistă literatura sociologică a elitelor. Analizele și teoriile asupra elitelor la nivel macrosocial le-am tratat mai sumar, acestea nefiind strâns legate de tema noastră, urmărind mai mult sistematizarea teoriilor principale și trecerea în revistă a rezultatelor cercetărilor referitoare la elitele țărilor post-comuniste din ultimele două decenii. În sistematizarea teoriilor clasice ne-am bazat în primul rând pe studiul lui Takács (1998), iar dintre analizele est-europene am abordat pe cele ale lui Szelényi și colaboratorii săi (Szelényi 1996, 1998, Eyal et al. 2001), respectiv cele ale lui Brucan (1996) și Paști (1997) dintre cele românești.

Am abordat mai larg rezultatele studiilor referitoare la elitele comunităților locale, punând un accent deosebit pe aspectele metodologice ale acestora, prezentând metoda reputațională și pe cea bazată pe analiza proceselor de decizie (Bell-Newby 1971). Iar în ultima parte a capitolului am abordat și mai larg analizele elitei din sociologia rurală. Pe baza acestora am

constatat că elitele rurale de obicei sunt identificate în cadrul relației dintre comunitatea locală și mediul social mai larg a acesteia, adică elitele se identifică prin pozițiile intermediare dintre acestea. Conform acestei considerații, am grupat teoriile elitei rurale în trei categorii, în cele care acordă o importanță mai mare relațiilor sociale din cadrul comunității, în cele care pun accentul pe relațiile extra-comunitare a elitelor, respectiv cele care acordă aceeași atenție celor două tipuri de relații. Concluzia principală a acestui subcapitol fost aceea, că în societățile modernității târzii locul elitelor bazate pe relațiile interne ale comunității locale, denumite și elite de tip „power over”, este luat din ce în ce mai mult de elitele de tip „power to”, adică de cele care se bazează pe relații din afara comunității locale și astfel sunt mai capabile de a atrage resurse exterioare (Curtin-Varley 2002).

În literatura trecută în revistă în acest capitol am identificat trei feluri de abordări conceptuale utilizate în analiza elitelor, care sunt adecvate și în cercetarea elitelor rurale. Prima dintre acestea este abordarea în perspectiva stratificaționistă, conform căreia elita comunităților locale rurale constă din grupurile sociale care se află pe vârful structurii sociale a comunității. Astfel într-un capitol am trecut în revistă analizele referitoare la structura socială a satelor din cele mai importante perioade istorice din ultimele două secole, am urmărit criteriile definiției ale stratificării din diferitele perioade și schimbarea acestora în timp, astfel identificând structura de stratificare și principalele procese socio-economice cu efect de modelare asupra elitelor. În ultima parte a acestui capitol am efectuat o analiză a stratificării populației rurale din România, bazată pe datele recensământelor populației.

O altă abordare frecventă a elitelor, cu posibilitate de aplicare și în cazul elitei rurale pornește de la definiția organizațională a elitelor, conform căreia aceasta este alcătuită din persoanele care ocupă principalele poziții instituționale. Într-un capitol bazat pe această concepție a elitei am urmărit evoluția în timp a principalelor instituții rurale, cu o atenție deosebită acordată pozițiilor de conducere ale acestor instituții și a schimbării în timp a aspectelor de putere ale acestor poziții. În cadrul al câte-un studiu de caz am analizat mai detaliat în acest capitol relația administrației publice locale, respectiv a instituțiilor de învățământ rural, cu elita rurală. În aceste studii de caz am abordat cu deosebită atenție schimbările petrecute în structurile și pozițiile

centrale ale instituțiilor analizate de-a lungul trecerii de la perioada socialistă la cea post-socialistă, concentrându-ne mai cu seamă asupra celei de a doua perioade.

În cea de-a treia abordare a elitelor, pe care am numit-o „perspectiva leadership”, elita este definită ca grupul persoanelor care inventează și realizează programele comunitare, definind programele comunitare după Wilkinson ca și acele acțiuni inițiate de către membrii comunității locale în care atât participanții, cât și populația țintă sunt membrii comunității, și cercul beneficiarilor acestor programe este mai larg decât cel al participanților (Wilkinson 1984). Am urmărit acest tip de abordare, împreună cu celelalte două, în cadrul unui studiu de caz mai amplu despre elita unui sat transilvănean în ultimul capitol al lucrării.

În capitolul doi al lucrării, după o scurtă sintetizare a problemelor teoretice legate de stratificarea societății rurale, am conspectat analizele referitoare la stratificarea populației, respectiv a comunităților rurale din România. Pe baza acestora am schițat stratificarea satelor din perioada societății de stări, din perioada burgheză, stratificarea satului socialist, respectiv a celui post-socialist, punând accentul pe trecerile dintre diferitele perioade. Cu ajutorul acestei analize diacronice am arătat, că schimbările în stratificare a satelor – și în consecință în structura elitei satelor – de-a lungul timpului, au fost determinate de mai multe procese istorice de transformare. Dintre aceste procese le-am relevat ca cele mai importante transformarea agriculturii, începând cu industrializarea, formarea ramurii economice non-agricole în mediul rural, integrarea tot mai accentuată a economiei rurale în economia formală, și dezvoltarea tot mai amplă a instituțiilor și serviciilor de stat în mediul rural.

Așa cum am văzut, activitățile agricole, respectiv cele industriale și ale serviciilor exercită efecte diferite asupra organizării sociale, cele agricole rezultând o organizare țărănească (definită de caracterul muncii agricole și caracteristicile gospodăriilor deținute, sau cu alte cuvinte de poziția ocupată în diviziunea muncii și de pământul aflat în proprietate), iar cele din urmă o organizare modernă, de tip burghez. Astfel înainte de procesele de modernizare elita satelor era constituită din două grupuri, din cel al moșierilor

și cel al unei elite țărănești, aflate la distanță mare unul față de celălalt, situație care doar datorită schimbării orânduirii sociale, fără apariția schimbărilor economice, nu prea s-a schimbat. Datorită schimbărilor economice însă, această structură se dublează cu o stratificare bazată pe relațiile de producție capitaliste, rezultând apariția unor grupuri sociale noi, printre ele și câteva grupuri de elită. Pe lângă cele două grupuri deja existente se formează un grup de mici burghezi, format din mici industriași și negustori. Al treilea proces care a determinat transformarea stratificării rurale, cel al dezvoltării instituțiilor de stat, la început are ca rezultat doar formarea unui grup restrâns de elită, cel al funcționarilor și învățătorilor de stat, un grup care însă crește în continuu cu trecerea timpului.

Dacă aceste procese de transformare capitalistă ar fi continuat, grupurile micii burghezimii probabil că ar fi ajuns la preponderență față de cele tradiționale, bazate pe agricultură, așa cum s-a întâmplat acest lucru în țările occidentale. Reorganizarea socialistă a țării a dat însă altă direcție transformării societății rurale. Reorganizarea socialistă a societății și a economiei a afectat cel mai radical grupul moșierilor și a micii burghezimii, care practic dispar de pe scena socială. În locul lor a apărut un grup nou de elită, cel al cadrelor sau a „elitei formale”, cu membrii deseori provenite din straturi sociale inferioare, astfel având loc poate cel mai radical schimb de elită în societatea rurală. Evoluția grupului cadrelor a fost determinată în continuare de dezvoltarea intensivă a sistemului instituțional de stat, care în această perioadă au cuprins și au pătruns practic întreaga existență socială. Pe lângă instituțiile economice și politice, piloanele cele mai importante ale siguranței puterii politice, s-au dezvoltat intens și instituțiile serviciilor de sociale de stat, în primul rând instituțiile de învățământ și de sănătate. Acestea au necesitat un personal din ce în ce mai educat, ducând la creșterea numărului intelectualilor rurali. Ca o consecință a acestei creșteri, grupul de elită a cadrelor se stratifică, având loc diferențierea grupului conducătorilor formali de cea a intelectualilor cu studii superioare, dar fără funcții de conducere (elită primară și secundară). Iar pe lângă aceste două grupuri de elită există în continuare și elita tradițională țărănească a satelor, chiar dacă acum acesta se leagă de agricultura colectivizată (Sampson 1984).

În vreme ce noua ordine politică a țării a rezultat restructurarea de mai sus a elitei, restul structurii sociale rurale a fost determinată de continuarea proceselor de modernizare, chiar dacă aceasta a avut loc în cadrul economiei planificate. În urma acestora importanța agriculturii se diminuează, pe contul creșterii importanței sferei economice non-agrară (Aluș 2004). Numărul celor care fac navetă în uzinele orașelor apropiate și a meșteșugarilor locali diferă în funcție de distanța față de oraș, dar ponderea lor crește în continuu, ceea ce duce și la restructurarea elitei tradiționale, meșteșugarii și muncitorii calificați deseori obținând majoritatea față de elita țărănească.

Căderea sistemului socialist, destrămarea cooperativelor de producție și privatizarea economiei a condus din nou la restructurarea radicală a stratificării și a elitelor rurale. Schimbările survenite în agricultură redefinesc relația dintre elita țărănească și grupul cadrelor cu interese în agricultură. Se renaște sau se reîntărește elita țărănească, în schimb mulți dintre conducătorii unităților agricole socialiste devin întreprinzători agrari, ceea ce duce la o tensiune între cele două grupuri (Borsos-György 1998). În unele cazuri reapar și urmașii foștilor moșieri, despre care însă deocamdată nu s-au făcut analize, lucru cu care și noi rămânem datori. Situația obiectivă a elitei secundare (sau intelectuale), formată în mare parte din pedagogi, nu s-a schimbat semnificativ, poziția lor relativă în structura socială locală în schimb a suferit o scădere semnificativă. În condițiile de piață a economiei, în privința situației materiale pedagogii rămân din ce în ce mai mult în urma întreprinzătorilor, agrari și non-agrari de asemenea (această pierdere relativă de poziție e mai puțin valabil asupra altor categorii cu studii superioare).

În ultima parte a acestui capitol am analizat, deci, această structură schimbată de procesele de transformare ale perioadei post-comuniste, pe baza datelor recensământului populației. În analiză am diferențiat grupurile elitei pe baza categoriilor de ocupații, statutul angajării (angajat/independent/angajator) și sectorul angajării (de stat sau privat), iar pe urmă am analizat înzestrarea lor cu capital material și cultural, pe baza unui indice al situației materiale bazat pe dotarea locuinței, respectiv al nivelului de studii. Astfel am distins cinci categorii ale elitei rurale. Categoria „*elitei superioare*” este alcătuită din grupuri care dispun în cantitate excepțională atât de capital material cât și de cultural. Membrii „*elitei*

economice cu nivel ridicat de studii” (o categorie alcătuită din două tipuri de manageri) posedă în aceeași măsură capital material ca și elita de sus, dar pe lângă o cantitate medie de capital cultural, în schimb „*elita culturală*” dispune în mai mare măsură de capital cultural, decât de capital material. „*Elita de mijloc*” dispune atât de capital material cât și de cel cultural într-o măsură medie, iar „*elita economică fără studii*” constă din grupuri care se disting din stratul de mijloc al populației rurale doar prin capitalul lor material (și în privința acestui tip de capital rămânând mult în urma elitei economice cu nivel de studii ridicat, situația lor materială fiind asemănătoare cu cea a elitei de mijloc, de care se disting însă prin capitalul cultural mai mic).

O concluzie neașteptată a acestei analize a fost că, deși sectorul de stat s-a micșorat drastic, în privința pozițiilor de elită în continuare două domenii ale acestui sector sunt cele care asigură cele mai proeminente poziții, sistemul de sănătate și rămășițele sectorului agricol de stat. Vârful structurii elitei rurale, distinsă deopotrivă prin capital material și cultural, este alcătuit deci din medici, conducători în sistemul de sănătate și intelectualii agricoli din sectorul de stat.

A doua concluzie este că după 12 ani în urma schimbării sistemului politic capitalul cultural încă are un rol important în apartenența la elita rurală. Frațiunea de elită denumită în analiză „*elită economică cu nivel ridicat de studii*”, alcătuită din manageri agrari din sectorul de stat și manageri din sectorul non-agrar privat, pe lângă capitalul material se distinge din cadrul mai larg al elitelor prin capitalul cultural, și în general (în medie) nici elita culturală nu rămâne în urma celorlalte fracțiuni din punct de vedere material. E drept, în grupul acestora din urmă există diferențe mari, poziția pedagogilor fiind mai slabă față de celelalte grupuri ale acestei categorii (intelectuali agrari din sfera privată, intelectuali din sfera economică non-agrară, conducători din învățământ și intelectuali din administrația publică). Faptul că în sfera economică managerii și tehnocrații au o poziție mai bună decât întreprinzătorii, confirmă teza lui Szelényi referitoare la capitalismul managerial, în condițiile societății rurale românești (Szelényi 1998). Statutul proeminent al managerilor-tehnocraților este îndeosebi spectaculos în sfera agricolă, dar și în sfera non-agrară găsim o singură excepție în această privință, cea a managerilor din sectorul de stat. Situația acestui grup din urmă

ne atrage atenția asupra unui alt component al proceselor care determină stratificarea, și anume asupra faptului că în sfera economică sectorul de stat și-a păstrat rolul determinant în apartenența la elită doar în sfera agrară, iar și acolo doar pentru un grup foarte restrâns. În sfera non-agrară în schimb sectorul de stat nu mai e capabil să asigure stataturi mai înalte decât sfera privată.

Și în sfârșit, ultima concluzie a analizei datelor recensământului a fost acela, că capacitatea sferelor agricole și non-agricole în a propulsa indivizii în elita rurală este foarte diferită, sfera non-agrară fiind un canal de mobilitate mult mai eficace. În special numărul mic al întreprinzătorilor agricoli semnaleză slăbiciunea acestui sector. Interpretez aceste rezultate din urmă ca și confirmarea la nivel macro a ipotezei noastre referitoare la structura elitei rurale.

În capitolul trei al lucrării am tratat istoria instituțiilor rurale, urmând periodizarea folosită în capitolul anterior, și consacrand subcapitole separate instituțiilor administrației publice și de învățământ, instituțiilor religioase, organizațiilor civile și instituțiilor economice. În fiecare caz accentul a fost pus pe pozițiile de conducere a instituțiilor, respectiv pe schimbările instituțiilor în timp. Dintre schimbările pe termen lung a instituțiilor analizate am relevat birocratizarea, ca fiind aspectul cel mai important al schimbărilor, interpretând ca tendințe de birocratizare atât organizarea fordistă din sfera economică, cât și tendințele de centralizare din cadrul instituțiilor de stat. Am arătat totodată, că în consecința procesului de birocratizare s-au întărit relațiile verticale ale acestor instituții, pe seama slăbirii relațiilor orizontale dintre diferitele instituții din cadrul aceleiași localități. Astfel birocratizarea instituțiilor rurale a condus la schimbarea rețelei de relații a unor grupuri din societatea rurală (bineînțeles, în primul rând a conducătorilor instituțiilor).

În cazul instituțiilor economice organizațiile de producție și-au atins mărimea maximă în perioada socialistă, fenomen care atinge satele prin reorganizarea fordistă-tayloristă a agriculturii. În cazul instituțiilor de stat centralizarea și uniformizarea apar ca mijloacele statului luminat, cu ajutorul cărora se poate realiza justiția unitară de stat, respectiv se poate garanta uniformitatea serviciilor de stat furnizate cetățenilor. După criza statului

centralizat supradimensionat (și nu independent nici de aspirațiile și constrângerile legate de integrarea europeană) descentralizarea a devenit dominantă, respectiv privatizarea instituțiilor, privatizarea la rândul ei – din punct de vedere organizatoric – conducând tot la descentralizare.

În cazul diferitelor instituții rurale am luat în considerație relațiile articulate de acestea în interiorul comunității, relațiile externe, respectiv schimbările suferite de aceste tipuri de relații de-a lungul transformărilor instituționale menționate mai sus.

Instituțiile non-economice care integrează întreaga populație a comunității locale, sau cel puțin o parte semnificativă a acesteia, de obicei au o structură ierarhică, purtând astfel poziții centrale importante. Totodată, instituțiile locale, făcând parte din sisteme de instituții mai largi, conducătorii lor îndeplinesc roluri de punte între unitatea locală a instituției și nivelul următor al acestor instituții, respectiv pot forma și relații extra-locale orizontale cu conducătorii instituțiilor similare din alte localități.

Dintre funcțiile administrative alese cea a primarului și viceprimarului, adică cele cu putere executivă, sunt pozițiile instituționale investite cu cea mai mare putere în cadrul comunității locale. Sursa acestei puteri este întocmai acel rol de punte dintre primăria locală și structurile administrației publice județene/naționale, pe care conducătorul instituției îndeplinește. Aceste relații constituie sursa unei puteri externe comunității (primarul fiind înzestrat cu putere executivă este singurul împuternicit de a utiliza legitim constrângerea, dar ele reprezintă și mijloacele de accesare a unor resurse utilizabile în scopuri comunitare.

Pentru cei care ocupă aceste poziții centrale, este dată și posibilitatea formării unor relații orizontale. Întărirea relațiilor dintre primarii localităților rurale însă nu este scopul explicit al sistemului de administrație publică, și există mai mulți factori, care împiedică formarea și susținerea acestor relații. Ocaziile prielnice de a face cunoștințe noi, asigurate de întâlnirile județene, sunt prea largi, la care participă prea mulți primari, funcțiile de primar și viceprimar se ocupă pe o perioadă determinată și relativ scurtă (un ciclu electoral sau două), originea socio-culturală și nivelul educațional al primarilor este diferită, etc. Pe de altă parte însă aceste tipuri de relații sunt favorizate

din ce în ce mai mult de cadrele formale și informale ale colaborărilor microregionale (asociații intercomunale, aplicații și proiecte comune, etc.).

Funcțiile de consilieri locali, spre deosebire de cel al primarului și viceprimarului, nu constituie poziții de putere, în pofida faptului, că puterea decizională finală în principiu se află în mâinile consilierilor. Cauza lipsei puterii decizionale reale – așa cum reiese din studiul de caz despre funcționarea primăriei comunei Sălciud – este în primul rând nivelul scăzut de studii al consilierilor, din cauza căreia aceștia nu pot participa în procesul de pregătire a deciziilor, și astfel deciziile se iau fără informațiile necesare. Ajungem la această concluzie și în studiul de caz prezentat în capitolul cinci, unde însă apare pe lângă cauza de mai sus și greutatea formării coalițiilor necesare unor decizii în favoarea consilierilor, obstacolele acestor coaliții fiind identificate în interesele divergente ale satelor componente unei comune, respectiv în unele cazuri în divizarea etnică a populației comunei.

Școala, asemănător primăriei, face parte dintr-o instituție mai largă, instituția de învățământ județeană. În structura ei poziția cea mai puternică – este cea a directorului, care, datorită structurii instituționale dispune de două tipuri de relații. Pe de o parte, școala locală făcând parte dintr-o instituție mai largă, directorul este cel care creează și în acest caz legătura dintre organizația locală și nivelul următor al instituției mai largi. Datorită acestui rol de punte, poziției directorului i se asociază o rețea asimetrică de relații, prin intermediul căreia poate utiliza putere exterioară față de membrii unității locale ai instituției. Într-o măsură mai mică, această relație de putere există și în relația lui cu părinții copiilor de vârstă școlară, în sensul că directorul are putere de constrângere asupra părinților, în caz că aceștia nu vor să trimită benevol copii la școală. Relațiile extra-locale ale directorului sunt create și întărite cu ocazia consultărilor și întâlnirilor județene regulate, în cadrul cărora se pot forma și relații informale.

Pe lângă rețeaua de relații asimetrice datorate poziției ocupate în structura instituțională, directorul de obicei dispune și de o rețea de relații orizontale, alcătuită din relații simetrice, provenite din câmpul profesional propriu. Acest tip de rețea este rezultatul activităților profesionale comune ale profesorilor din același județ, al cursurilor de perfecționare, unele obligatorii, dar este întărit semnificativ și de faptul că parțial aceste relații sunt relații de

prietenie, provenite din anii de studenție. Apartenența la o rețea de relații orizontale nu este deci doar caracteristica directorului, ci al oricărui pedagog cu studii superioare. Directorul se distinge deci de restul cadrelor didactice prin rețeaua de relații asimetrice, și puterea provenită din aceasta.

În al doilea studiu de caz din acest capitol am analizat schimbările organizaționale în cazul unei școli rurale, relațiile acestuia cu nivelele superioare ale sistemului de învățământ, relațiile dintre școala și celelalte instituții rurale, cât și relația pedagogilor (ca și un grup de elită al satului legat de școală) cu comunitatea locală. În privința numărului de personal al școlii am constatat, că după scăderea personalului cauzată de desființarea claselor 9-10, personalul didactic nu a mai scăzut. În funcție de numărul copiilor numărul educatoarelor și învățătorilor s-a schimbat în perioada analizată, dar această schimbare s-a dovedit a fi mai degrabă o fluctuație, decât o tendință de scădere.

Am încercat să surprindem tendința de descentralizare - de obicei caracteristică instituțiilor de stat în perioada post-socialistă - în cadrul relației dintre școlile locale și inspectoratul județean, respectiv în relația dintre școala și comunitatea locală.

În legătură cu schimbarea autonomiei școlii locale în cadrul sistemului de învățământ am ajuns la rezultate contradictorii: în ceea ce privește posibilitatea unei politici de personal proprie, libertatea școlii nu a crescut, în schimb posibilitățile de a susține o politică proprie a învățământului în limba maternă a crescut. (Studiul de caz a fost realizat într-un sat cu populație preponderent maghiară.)

Relația dintre școală și comunitatea locală poate avea mai multe componente. În cadrul relațiilor instituționale, relația dintre școală și administrația locală a devenit necesară, tăria acesteia însă este diferită în cazul centrului de comună și restul satelor, în dauna ultimelor. Biserica poate fi și ea o punte de legătura între comunitatea locală și școala. Din analiză a reieșit, că datorită introducerii orelor de religie în programul școlar, școlile rurale au intrat în contact cu bisericile locale, deoarece la început numai preotul era împuternicit să țină aceste ore. Odată cu organizarea instruirii profesorilor de religie locul preoților treptat a fost luat de către aceștia, această primă relație dintre școală și biserică dispărând. În cazul analizat

Însă s-a format în locul ei o relație economică, biserica (re)devenind proprietarul clădirii școlii și concesionând-o școlii, obținând pe cale bisericească sprijin financiar pentru renovarea, întreținerea și dezvoltarea infrastructurală a clădirii, etc.

O altă posibilă legătură între școala și comunitatea locală se poate institui prin intermediul cercurilor și asociațiilor culturale. În această privință însă s-a făcut mai degrabă un pas înapoi față de situația anilor 80, în special în satele care nu au avut o tradiție a acestor activități, respectiv în cazurile în care pedagogii nu sunt localnici. În schimb în cazul existenței acestor condiții, prin intermediul organizării grupurilor de dansuri, coruri, cercurilor de teatru amator, etc. pedagogii pot realiza o relație destul de strânsă între școală și comunitatea locală.

Deoarece birocratizarea instituțiilor înseamnă și creșterea importanței cunoștințelor profesionale în ocuparea pozițiilor, am urmărit în acest studiu de caz și rolul competenței profesionale în funcționarea instituției. Uitându-ne la rolul competenței la intrarea în sistem (adică la angajarea cadrelor didactice) s-a dovedit că acest rol a crescut în ultimele decenii, în localitățile accesibile prin navetă zilnică practic nu mai exista nici un pedagog suplitor fără studiile corespunzătoare (cel puțin în satele incluse în analiză). În schimb am observat o scădere a importanței acordate activităților profesionale din afara programului școlar, a cercurilor pedagogice și a cursurilor de perfecționare.

La sfârșitul studiului de caz am tratat schimbările provenite în poziția grupului pedagogilor în cadrul comunității locale. Am arătat, că în perioada analizată numărul profesorilor localnici a scăzut semnificativ, astfel grupul de pedagogi local a devenit mai mic și în medie a scăzut și nivelul lui de studii, toate aceste schimbări rezultând în scăderea prestigiului grupului.

În instituțiile religioase de obicei se găsește o singură poziție de elită, cea a preotului, iar în cazul comunităților neoprotestante și aceasta lipsește. Rețeaua de relații a poziției preotului seamănă în multe aspecte cu cea deja prezentată. Prin această poziție se leagă comunitatea religioasă locală de ierarhia bisericii în cauză, astfel poziția constituind puntea dintre aceste două niveluri instituționale, biserica exercitând puterea lui asupra comunitatea locală prin persoana preotului. Prin intermediul acestei legături formale

preotul poate primi ajutor din afară în exercitarea puterii proprii, respectiv poate apăra comunitatea locală de biserică.

La fel ca și în cazurile deja prezentate, și poziția preotului poate dispune de o rețea de relații orizontale care leagă preoții unei regiuni mai mici. Am analizat această rețea în cazul preoților reformați, în cazul cărora rețeaua a fost întărită și de faptul că comunitățile religioase locale au format o unitate administrativă în cadrul structurii bisericii respective, ai căror preoți se întâlneau lunar din obligație de serviciu. Aceste întâlniri au avut ca rezultat o bună cunoaștere reciprocă a muncii fiecăruia, prin rețea s-a realizat un flux de informații între membrii rețelei, astfel rețeaua ajutând preoții în munca lor strict profesională. În plus, această rețea a contribuit și la întărirea identității lor de elită, prin faptul că funcționează ca o structură de plauzibilitate, în interiorul căreia activitățile membrilor întotdeauna dau de înțelegere și suport.

Organizațiile economice constituie sisteme ierarhice de relații formale care, în funcție de mărimea lor integrează o anumită parte a populației unui sat. Astfel organizațiile economice rurale pot purta poziții de putere de importanță diferită. Angajatorul are rol determinant asupra vieții de zi cu zi a angajaților (și indirect asupra membrii familiilor acestora) adică poate exercita asupra lor putere economică, această putere fiind cu atât mai mare cu cât patronul are mai mulți angajați. De obicei însă firmele din mediul rural sunt mici, angajează doar o mică parte a populației locale, și astfel firmele rurale concentrează o putere relativ mică.

Pe lângă relațiile datorate structurii interne a organizațiilor de muncă, instituțiile economice pot dispune și de relații extra-locale cu extinderi variate (micro-regionale, regionale, naționale), izvorâte din relațiile de piață. Obținerea / formarea și menținerea acestor relații este sarcina conducătorului firmei, în cazul firmelor mici a patronului. Astfel o caracteristică importantă a întreprinzătorilor rurali este că aceștia dispun de relații economice extra-locale. În acest sens și întreprinzătorii locali creează punți între economia locală și mediul economic mai larg a acesteia. Totuși, în percepția comunității locale, puterea poziției centrale a unei organizații economice este dată în primul rând de numărul angajaților locali.

În capitolul patru al lucrării am elaborat a treia perspectivă de analiză, mai ales prin prezentarea cadrului conceptual elaborat de Wilkinson în scopul dezvoltării comunitare (Wilkinson 1969, 1970, 1972, 1984). Nu am găsit analize autohtone care să aplice această abordare, iar noi am aplicat în capitolul următor. Astfel acest capitol este mult mai scurt decât cele precedente.

În ultimul capitol am analizat transformarea elitei rurale în perioada post-comunistă în cadrul unui studiu de caz realizat într-un sat din Transilvania. Cercetarea bazată pe metode calitative a făcut posibilă cunoașterea mai aprofundată a transformării elitei și a factorilor care au determinat acest proces să includem în analiză un număr mare de caracteristici ale elitei, și astfel să elaborăm structura elitei locale mult mai detaliat decât am făcut în analiza datelor macro-statistice. Pe de altă parte însă trebuie să avem în vedere și limitele metodelor calitative, adică limitele impuse de particularitățile terenului asupra generalizării rezultatelor. În această privință nu putem trece cu vederea că datorită situației geografice (apropierea de zona muntoasă) și a condițiilor agricole din Ardeal (terenul agricol fragmentat extrem), agricultura joacă un rol mult mai redus în stratificarea comunității locale decât în general în satele țării. O altă caracteristică de excepție a satului o constituie viața culturală și comunitară foarte bogată și intensivă. Datorită acestor caracteristici rezultatele studiului de caz realizat sunt valabile mai cu seamă satelor care se situează la distanțe mijlocii față de orașe, în care agricultura are un rol scăzut și a cărei populație este destul de avansată în procesul de modernizare. Limitele de generalizare a rezultatelor studiului sunt constrânse și de faptul că satul studiat este locuit în mare majoritate de etnici maghiari, de aici rezultând o relație specială între comunitatea locală și mediul instituțional înconjurător. Datorită acestei caracteristici etnice, comportamentul politic al comunității și anumite fracțiuni ale elitei locale sunt diferite față de cele obișnuite în satele românești în general.

În cadrul analizei am folosit o tehnică bazată pe indicatori obiectivi, în loc de metoda reputațională bazată pe judecățile subiective ale intervievaților, folosită cel mai des în studiile comunitare. Tehnica aleasă am aplicat în trei

moduri diferite, conform cu abordările prezentate deja în cele de mai sus. În abordarea stratificaționistă am clasificat membrii comunității pe baza capitalului material și cultural, distingând mai multe fracțiuni ale elitelor economice și culturale. În abordarea instituțională am analizat aspectul puterii în cazul diferitelor poziții instituționale, distingând astfel mai multe grupuri de elită instituțională, în abordarea bazată pe analiza programelor comunitare am definit grupuri de elită pe baza importanței și frecvenței participării în aceste programe, iar în descrierea structurii elitei locale toate cele trei abordări au fost luate în considerare. Am inclus în elita locală toate grupurile de elită distinse cu cele trei abordări, astfel grupul elitei definit cu această metodă este probabil mai cuprinzătoare decât ar fi fost cu metoda reputațională.

O ierarhie precisă a tuturor grupurilor de elită distinse nu am elaborat, dar am distins trei nivele ale ierarhiei. Nivelul superior a fost alcătuită din *grupul întreprinzătorilor* și dintr-o fracțiune a elitei culturale, cea denumită „*elita culturală vocațională*”. Întreprinzătorii se poziționează pe vârful structurii locale datorită averii lor, ei acumulând în ultimele două decenii averi proeminente, dar le conferă o caracteristică aparte și rolul de angajator și puterea economică izvorâte din posesia firmelor. Nivelul lor de studiu este mediu, și nu participă aproape deloc în evenimentele vieții publice. Elita culturală vocațională se distinge de restul elitei prin diplomele universitare obținute în era socialistă, prin ocuparea celor mai importante poziții instituționale locale în prezent sau în trecut, prin participare intensivă în viața publică, și vocația lor ideologizată față de problemele comunitare.

Nivelul de mijloc al elitei este alcătuit la fel dintr-un grup economic și unul cultural. Această fracțiune a elitei economice este formată din cei mai de succes *mici industriași* (în primul rând tâmplari) și din cei mai de succes *întreprinzători din turismul rural* local, cu cele mai multe locuri de cazare. Micii industriași diferă față de întreprinzători prin averea mai mică și prin lipsa firmei, grupul celor din turismul rural în plus e singurul grup de elită economică format din femei. Și acest grup se caracterizează prin nivelul mediu de studii. Frațiunea elitei culturale aflată la acest nivel mediu al elitei este formată din persoane cu studii superioare tehnice, care nu au o vocație față de comunitate, iar în viața publică își asumă roluri secundare, încercând

să activeze în fundal. Totuși, datorită cunoștințelor lor tehnice, de multe ori se găsesc în roluri cheie în programele comunitare. Prestigiul lor se datorează parțial și faptului că, fiind ingineri, în era socialistă au ocupat funcții importante în uzinele din orașul apropiat, adică au aparținut de elita cadrelor.

Nivelul inferior al elitei, pe care l-am denumit sub-elită (prin această denumire făcând aluzie la faptul că includerea acestui segment în elita locală se află sub semnul întrebării) este alcătuită din *grupul funcționarilor* din administrația publică locală și din grupul „*leaderilor tineri*”, care se disting prin roluri asumate în viața comunitară. Grupul funcționarilor este alcătuit din femei de vârstă medie, și se caracterizează prin studii universitare absolvite după 1989. O altă trăsătură specifică grupului este deținerea unui tip de putere specifică funcționarilor, definită în analiză ca fiind trăsătura acelor persoane care sunt distribuitorii sau emitenții exclusivi ai unor resurse necesare membrilor comunității (ajutoare sociale, autorizații, adeverințe, etc.), și care totodată sunt capabili și să refuze acest serviciu, în funcție de interesele personale. Diplomele universitare le-au obținut de fapt în scopul avansării în funcție, astfel terminarea studiilor universitare nu le-a schimbat ocupația, modul de viață și identitatea lor. Și în sfârșit, leaderii tineri sunt persoane care se disting prin asumarea de roluri conducătoare în programele comunitare, în primul rând prin conducerea grupurilor culturale permanente. Membrii grupului ori au studii superioare, ori sunt studenți.

În afară de aceste grupuri au mai făcut parte din elită câteva persoane, care pe baza caracteristicilor personale nu puteau fi incluși univoc în nici unul din grupurile elitei. Am considerat cazurile lor de o importanță aparte, deoarece situația unora dintre ei este particulară din cauza schimbărilor sociale actuale în comunitatea și elita studiată, și credem că prin analiza situației lor putem forma o imagine despre felul în care anumite procese sociale actuale apar în comunitățile locale. Un astfel de caz constituie un antreprenor, care se distinge din grupul întreprinzătorilor prin participarea activă în programele comunitare, obținând astfel recunoașterea elitei culturale, și fructificând în același timp această participare în activitatea lui economică. Cazul lui ne arată, că asumarea rolurilor comunitare, făcut în mod inovativ, poate fi conciliat cu statutul de elită economică, ba mai mult, poate fi

și fructificată. Un alt caz de excepție este cel al facilitatorului comunitar, deseori numit și dezvoltator comunitar, un angajat al primăriei. El ocupă această funcție nu de mult, ca efect al creșterii posibilităților de a obține resurse de la Uniunea Europeană. Scopurile lui sunt foarte asemănătoare cu cea a elitei culturale vocaționale, adică realizarea unor programe în beneficiul comunității. Față de elita respectivă însă, care realizează programe comunitare ca activitate secundară, în principiu fără câștig material, dezvoltatorul comunitar trăiește din proiectarea și realizarea acestor proiecte, stârnind o antipatie mare din partea elitei culturale cu cel mai mare prestigiu. Pe de altă parte conducătorii primăriei sunt nemulțumiți cu caracterul și importanța proiectelor câștigate, în opinia lor acestea nu produc un capital politic semnificativ primăriei. Situația facilitatorului comunitar ne semnaleză deci conflictele care înconjoară apariția unui tip de elită culturală, care în alte țări ale uniunii europene a apărut mai demult (Kováč-Kucerova 2004), la noi însă e mai nou.

Comparând structura elitei rurale obținute în urma studiului de caz cu cel obținut ca rezultat al analize datelor macrostatistice, o primă diferență vizibilă este lipsa din structura locală a grupurilor care alcătuiesc vârful macro-structurii. Cauza acestei diferențe este în primul rând, că datorită caracteristicilor satului grupurile macrostructurii provenite din agricultură aici lipsesc. La fel lipsesc din structura locală managerii non-agricoli ai sectorului privat și de stat, diferență care poate fi cauzată de modul în care am definit comunitatea locală, excluzând din acesta migrații care s-au stabilit în sat în ultimele două decenii. O altă diferență inevitabilă între cele două structuri este că tipurile de elite care se găsesc într-un sat în număr limitat, cum este medicul sau primarul, în studiul de caz fac parte din grupele de elite descrise, sau constituie cazuri excepționale, dar nu pot forma grupuri separate.

Elita culturală a macro-structurii este prezentă în număr mare și în structura locală, dar cu ajutorul studiului de caz am obținut o imagine și despre eterogenitatea interioară a acestui grup. Elita de mijloc al macrostructurii iarăși nu apare în structura locală ca un grup aparte, cele câteva persoane care ar corespunde cu aceasta au fost incluse în studiul de caz în elita economică locală, care la rândul ei corespunde cu elita

economică fără studii al macrostructurii. Trebuie subliniat și faptul, că în studiul de caz acest grup constă în primul rând din întreprinzători non-agrari, și că grupul s-a dovedit a fi mult mai important decât în analiza macro-statistică.

Studiul de caz a făcut posibilă și analiza backgroundului social al membrilor elitei, și astfel găsirea răspunsului la întrebarea dacă prin schimbarea sistemului politic după 1989 s-a produs reproducția sau schimbarea elitei rurale. În cazul studiat formarea noii elite a fost determinată de prezența în număr mic a cadrelor în sat în ultimele decenii socialiste, acest tip de elită aparținând comunei, și în care astfel elita satului studiat a fost sub-reprezentat. În consecință în noua elită a satului abia se găsesc persoane care să fi avut funcții importante în era socialistă, cele câteva însă care au avut, și-au păstrat poziția de elită, și se află și astăzi în nivelul superior al elitei locale.

Am găsit o continuitate mult mai clară între elitele culturale socialiste și post-socialiste, respectiv între elita informală al erei socialiste, formată în primul rând din mici industriași, și elita economică de astăzi. Diferențierea acestora din urmă în întreprinzători, mici industriași de succes și întreprinzători în turismul rural este deja rezultatul ultimelor două decenii. Aceste rezultate referitoare la continuitatea / discontinuitatea elitei rurale de-a lungul schimbării politice de după 1989 le interpretăm ca și confirmarea ipotezei referitoare la reproducția / circulația elitelor, deoarece cum am văzut, dacă elita socialistă se definește mai larg, incluzând în aceasta și elitele primare, secundare și informale definite de Sampson (1984), elita nouă este atât rezultatul reproducției anumitor fragmente ale elitei socialiste cât și mobilității unor fragmente ale subelitei socialiste.